

LETECKÁ POMOC PRE ARMIU KRAJOWU A VARŠAVSKÉ POVSTANIE ROKU 1944. SPRÁVA PLK. HAROLDA M. THRELFALLA*

TOMASZ MATUSZAK

MATUSZAK, T.: The Air Help for Provincial Army (*Armia Krajowa*) and the Warsaw Uprising in 1944. Colonel Harold M. Threlfall's Report. *Vojenská história*, 10, 3, 2006, pp. 124 – 142, Bratislava. The author analyses connections of the Wehrmacht attack against Poland on September 1, 1939. He states known facts that the Polish Army could not for a long time face stronger and more plentiful adversary who used a new way of battle – so-called blitzkrieg. Later, on September 17, 1939, also the Red Army joined in attacking against Poland. He describes formation of the home resistance movement structure and its armed elements. A plan of the national armed uprising aimed at liberation of the country from foreign rule and terror was prepared in connection with the Polish exile government. The author points out that from the beginning of preparations it was clear that without the air help of western allies the uprising would have a small chance of success. Although the Polish government had been preparing the air aid plan since November 1939, a first British airplane landed in Poland only in May 1944, shortly before breaking out the Warsaw Uprising. Preparations, course and assessment of the air aid of Anglo-Saxons for the Warsaw Uprising is described in a detailed report by Col Harold M. Threlfall who was a commander of the combat unit No. 139 in Bari and his role was to cooperate with the Royal Air Force (RAF) and the Allied Forces Headquarters. *Military History. Poland. World War II. Air Aid for the Warsaw Uprising from the British.*

V skorých ranných hodinách dňa 1. septembra 1939 sa odohrala udalosť, ktorá sa už niekoľko mesiacov predtým zdala byť neodvratná. Vedúci predstaviteľ Tretej ríše Adolf Hitler kládol najmä po udalostiach z roku 1938 čoraz viac ďalekosiahle požiadavky, aj napriek tomu, že svetová verejná mienka žiadala zabrániť ozbrojenému konfliktu. Ozbrojené sily Nemecka pristúpili k uskutočneniu plánu s krycím názvom „Fall Weiss“. Ešte pred útokom na vojenskú tranzitnú základňu na Westerplatte zbombardovali mesto Wieluń. Následkom náletu bombardérov Luftwaffe bolo toto mesto, postrádajúce akékoľvek vojenské ciele, na 70 % zničené, pričom 1 200 ľudí zahynulo v dôsledku bombardovania a pod sutinami domov.¹ Wieluń sa popri španielskej Guernice stal symbolom krutosti nemeckej vojnovéj mašinérie. Udalosti, ktoré sa odohrali v nasledujúcich rokoch, boli uskutočnením podrobne pripravených politických plánov. Tieto plány realizovali rôzne policajné a pomocné oddiely, ako aj vojenské jednotky. Mimo-riadne horlivými vykonávateľmi hitlerovskej politiky Lebensraumu boli predovšetkým Gestapo a SS.

Septembrové ťaženie² sa skončilo porážkou poľskej armády, ktorá ako prvá kládla odpor nemeckému agresorovi. Bola totiž slabšie vybavená modernými technickými prostriedkami a pod-

* Pozn. autora: Tento príspevok si nekladie za cieľ vysvetliť všetky otázky súvisiace jednak s leteckou pomocou poskytovanou Armii Krajowej a jednak všetkých problémov týkajúcich sa vypuknutia, priebehu a následkov Varšavského povstania roku 1944. Druhú časť príspevku predstavuje preklad pramenného materiálu bez poznámok, ktorý je síce čiastočne pozmenený, avšak uskutočnené zmeny neovplyvnili meritórnosť prameňa. Originál správy spoločne s prekladom a prílohami bol uverejnený v publikácii: *Pomoc lotnicza Wielkiej Brytanii dla Powstania Warszawskiego. Raport pułkownika H. M. Threlfalla*. Zost. CIECHANOWSKI, J., Varšava.

¹LUCZAK, C.: *Od pierwszej do ostatniej godziny drugiej wojny światowej. Dzieje Polski i Polaków*, Poznań 1995, s. 5.

²V poľskej historiografii sa striedavo používajú výrazy septembrové ťaženie (*kampania wrzesniowa*), resp. obranná vojna (*wojna obronna*). V súčasnosti sa používajú tiež termíny poľské ťaženie (*kampania polska*) a ťaženie z roku 1939.

ľahla silnejšiemu protivníkovi, ktorý uplatňoval nový spôsob vedenia boja, tzv. bleskovú vojnu (*Blitzkrieg*). Prispel k tomu tiež vstup vojsk Červenej armády dňa 17. septembra 1939 na územie Poľska, ktoré sa vyčlenilo tajným dodatkom k paktu Ribbentropa-Molotova z augusta 1939.

Obeťou nového systému, ktorý na bodákoch „prinášali“ nemeckí vojaci, sa malo stať nielen – podľa predstáv Nemcov v najkratšom čase – poľské obyvateľstvo. No práve ono sa ako prvé postavilo na odpor silnejúcemu teroru nemeckého okupanta. Na obsadenom území západnej časti II Rzeczypospolitej spočiatku nastolili vojenskú správu, ktorú následne vystriedala civilná správa. Východná časť Poľska sa dostala pod sovietsku okupáciu.³

Ešte pred kapituláciou Varšavy v noci z 26. na 27. septembra 1939 sa podnikli prvé opatrenia, ktorých cieľom bolo vytvoriť vojenskú organizáciu pôsobiacu na území okupovanej krajiny. Gen. Juliusz Rómmel odovzdal gen. Michałowi Karaszewiczovi-Tokarzewskému splnomocnenie, ktoré dostal od maršalka Edwarda Rydza-Śmigłyho, aby podnikol kroky v tomto smere.⁴ Takto teda ešte pred vstupom Nemcov do Varšavy vznikla Služba víťazstvu Poľska (*Slużba Zwycięstwu Polsce* – SWP), premenovaná v decembri 1939 na Zväz ozbrojeného boja (*Związek Walki Zbrojnej* – ďalej ZWZ). Súčasne so ZWZ vzniklo niekoľko navzájom nezávislých organizácií vojenského charakteru. Na území nachádzajúcim sa pod nemeckou a sovietskou okupačnou správou postupne rástol na sile poľský štát v ilegalite, resp. poľský podzemný štát (*Pol-skie Państwo Podziemne*)⁵, na čele ktorého stál delegát poľskej vlády pre okupovanú krajinu. Bola to funkcia, ktorá predstavovala istý druh spojky medzi vládou v emigrácii a štruktúrami pôsobiacimi na okupovanom Poľsku. Hlavným cieľom činnosti štátnych štruktúr pôsobiacich v ilegalite bola príprava celonárodného povstania, po ktorom by krajina znovu získala nezávislosť a suverenitu. Základom fungovania týchto štruktúr boli ozbrojené sily – Armia Krajowa (ďalej len AK).⁶ Oddiely tvoriace AK podnikali sabotážne akcie menšieho i väčšieho rozsahu, ktoré boli namierené proti okupačným silám, počínajúc maľovaním znakov „PW“ (iniciály od *Polska Walcząca* – bojujúce Poľsko, pozn. prekl.) na múry a strhávaním nemeckých zástav, až po sabotážnu činnosť v priemyselných závodoch a diverzné akcie so zbraňou v ruke, ktoré sa uskutočňovali s konkrétnym cieľom.

Napriek veľkému nadšeniu a zápalu členov AK a iných štruktúr „ilegálneho štátu“, by ich úsilie nemalo hlbší zmysel bez leteckej pomoci západných spojencov. Dôležité bolo najmä ich zásobovanie zbraňami a muníciou. Štábní dôstojníci poľskej armády, ktorým sa podarilo emigrovať v roku 1939, sa preto zamýšľali nad možnosťou nadviazať letecké spojenie s domovom. Gen. Władysław Eugeniusz Sikorski poveril 28. novembra 1939 gen. Józefa Zająca, aby zabezpečil stále tajné letecké spojenie, ktoré mal mať k dispozícii gen. Kazimierz Sosnkowski.⁷ Na tento účel sa mali využiť dve lietadlá Poľských leteckých línií (*Polskie Linie Lotnicze*) „Lot“ Lockheed, ktoré boli v Anglicku. Finalizáciu tohto plánu znemožnila zmena medzinárodnej situácie v máji 1940 a obsadenie Francúzska nemeckým vojskom. Avšak nezávisle na tom hľadali príslušníci domáceho odboja vhodné plochy, ktoré by bolo možné využiť na spoluprácu

³Tejto téme venujú pozornosť najnovšie monografie a odborné práce, ktoré objasňujú právne, vojenské a spoločensko-politické aspekty okupácie. Vid': ALBERT, A.: *Najnowsza historia Polski 1914 – 1939*, 1. diel (1914 – 1945), Varšava 1995; PACZKOWSKI, A.: *Pół wieku dziejów Polski 1918 – 1989*, Varšava 1998 (český preklad: *Půl století dějin Polska 1939 – 1989*, Praha : Academia 2000 – pozn. prekl.). Organizovanie a pôsobenie konšpiračného hnutia na území okupovanom Červenou armádou približuje práca: ROMAN, K. V.: *Działalność niepodległościowa żołnierzy polskich na Litwie i Wileńszczyźnie wrzesień 1939 r. – czerwiec 1941 r.*, Piotrków Trybunalski 2003.

⁴PACZKOWSKI, ref. 3, s. 16-17.

⁵Zložky tvoriace poľský štát v ilegalite prenikali do všetkých sfér života poľskej spoločnosti. Organizovali napríklad súdnicstvo, správu, politiku i kultúru. Vid': Wstęp. In: *Armia Krajowa. Szkice z dziejów Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego*, KOMOROWSKI, K. (ed.), Varšava 1999, s. 5.

⁶Armia Krajowa vznikla 14. februára 1942 na základe rozkazu najvyššieho veliteľa poľskej armády o reorganizácii ZWZ na AK. Najvyšší veliteľ adresoval všetkým vojenským organizáciám rozkaz, aby sa podriadili hlavnému veliteľovi AK (*Komendant Główny AK*). PACZKOWSKI, ref. 3, s. 69.

⁷BIENIECKI, K.: *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Krakow 1994, s. 11.

s letectvom ako poľné letiská, prípadne ako výsadkové plochy.⁸ Napriek tejto iniciatíve sa však z územia Francúzska nepodarilo vyslať žiadne lietadlo.

Tieto zámery sa podarilo uskutočniť až z územia Veľkej Británie. Briti zamýšľali využiť lietadlá štartujúce z anglických letísk najmä na zhadzovanie zásob hnutiam odporu v okupovanej Európe. Výsledkom takejto pomoci mali byť neskoršie ozbrojené povstania napomáhajúce postupu spojeneckých vojsk po ich vylodení v Európe. Britský imperiálny štáb predložil 25. mája 1940 memorandum britskej vláde, v ktorom sa konštatovalo, že ozbrojené vystúpenia v okupovaných krajinách sú žiaduce z hľadiska vedenia hospodárskej vojny s Nemeckom, uskutočňovanej sabotážnymi akciami v zbrojárskych podnikoch. Na to, aby sa mohlo realizovať zhadzovanie vojenského materiálu na území okupovanom Nemcami, bolo treba predovšetkým založiť organizáciu, ktorá by koordinovala takúto činnosť. Preto 19. júla 1940 založili Úrad pre zvláštne operácie* (*Special Operations Executive* – ďalej SOE), na čele ktorého stál britský minister vojnového hospodárstva Hugh Dalton. Hlavnou úlohou SOE bolo podporovať odbojové hnutie v krajinách okupovaných štátmi Osi.⁹

Akákoľvek vojenská pomoc západných spojencov a jej poskytnutie odbojovému hnutiu záviseli od toho, ako a na aké ciele mohla byť využitá a do akej miery korešpondovala s plánmi SOE. Hlavným cieľom SOE bola spravodajská činnosť na území okupovanom štátmi Osi, a taktiež sabotážna a diverzná činnosť vykonávaná hnutím odporu. No ešte predtým, ako sa uskutočnilo prvé zhodenie v Poľsku, nadviazali rádiové spojenie s domovom, na ktorom sa SOE nepodieľal.¹⁰ Poliaci ako prví vybudovali prijímacie miesta materiálu, ktoré využili počas zhadzovania. Z týchto skúseností neskôr čerpal SOE pri uskutočňovaní podobných úloh v západnej Európe. V priebehu štyroch rokov sa v Poľsku vybudovalo takmer 700 prijímacích miest. Ich lokalizácia sa určovala pomocou rádiodepeší na základe štábných máp s mierkou 1 : 300 000. Od jesene roku 1943 sa zaviedol jednotný systém určovania krycích názvov prijímacích miest, a neskôr bol vypracovaný systém signálov. Roku 1944 pristáli na území Poľska tri britské lietadlá. Všetky pristátia vykonali lietadlá s britskou posádkou. Poliaci v nich plnili funkciu druhého pilota alebo tlmočníka. Jedno z pristátí sa odohralo v noci z 15. na 16. apríla 1944. Vtedy na pristávacej ploche s krycím menom „Bał“ v oblasti Matczyna, juhozápadne od Lublina, pristálo anglické lietadlo typu Dakota. O niekoľko minút neskôr, keď odštartovalo na spiatočnú cestu do Talianska, bol na jeho palube okrem iných pasažierov delegát AK gen. Stanisław Tatar (pseudonym „Tabor“).¹¹ Rátalo sa s ďalšími pristátiami, napokon sa však neuskutočnili vzhľadom na to, že vypuklo povstanie a Červená armáda na fronte rýchlo napredovala.¹²

Ďalšia etapa leteckej pomoci západných spojencov časovo korešpondovala s trvaním Varšavského povstania roku 1944. V koncepcii plánu „Búrka“ (*Plan Burza* – čiže plán Varšavského povstania, pozn. prekl.) sa počítalo s diverznými akciami a útokmi na ustupujúce jednotky Wehrmachtu a iné nemecké okupačné zložky, vrátane zamestnancov úradov, a taktiež s obsadením území opustených Nemcami oddielmi AK. Úloha jednotlivých oddielov AK spočívala okrem iného v zabezpečovaní územia a ochrane majetku tu ponechaného, no predovšetkým

⁸Tamže, s. 12-13.

* Pozn. prekl.: v odbornej literatúre sa vyskytuje niekoľko rôznych prekladov originálneho názvu SOE – napr. Správa pre zvláštne operácie, resp. Zbor pre špeciálne operácie.

⁹Činnosť SOE závisela po operačnej stránke od Royal Air Force a Royal Navy, avšak jeho činnosť po materiálnej stránke závisela od ministerstva vojny (War Office), a po politickej stránke od ministerstva zahraničných vecí (Foreign Office). Zo strategického hľadiska podliehal Výboru šéfov Imperiálneho štábu. Návrhmi personálu SOE, ktorý tvorili najmä pracovníci britskej spravodajskej služby, sa zaoberali najvyššie vládne orgány. Tamže, s. 14.

¹⁰Rádiové spojenie medzi vrchným veliteľom poľskej armády v Londýne a hlavným veliteľstvom Armie Krajowej vo Varšave fungovalo od 11. augusta 1940. Realizovalo sa pomocou vysieláča umiestneného v budove poľského veľvyslanectva v Bukurešti, kde pôsobila konšpiračná báza č. 2 s krycím názvom Bolek. Priame spojenie s poľským domácim odbojom sa podarilo nadviazať až v decembri 1940.

¹¹SUBOTKIN, W.: Z kart historii polskiego lotnictwa. Śtetin 1985, s. 130.

¹²BIENIECKI, ref. 7, s. 16-17.

v zakladaní orgánov miestnej správy, ktoré mali na týchto územiach prevziať moc pred príchodom Červenej armády. Varšava pôvodne nepredstavovala integrálnu súčasť plánu „Búrka“. Hlavným motívom bolo ochrániť civilné obyvateľstvo i samotné mesto pred zničením. Rýchly postup Červenej armády v druhej polovici júla 1944 vyvolal evakuáciu časti nemeckej okupačnej správy a úradov z Varšavy ohrozenej rýchlo sa približujúcim frontom. Už 26. júla 1944 boli oslobodené mestá Dęblin a Puławy, a nasledujúceho dňa aj Garwolin. Začali sa prípravy prepravy na západný breh Visly pri Magnuszewe. Dňa 27. júla 1944 sa uskutočnila porada Hlavného veliteľstva AK v plnom zložení, na ktorej sa prijalo rozhodnutie začať v najbližších dňoch boj o Varšavu. Termín vypuknutia povstania závisel od situácie na fronte a tiež od toho, ako budú konať Nemci.

Gen. Stanisław Tatar informoval 31. júla 1944 šéfa SOE o plánovanej účasti AK v boji o Varšavu a vypuknutí povstania. V mene gen. Bora-Komorowského mu predložil štyri požiadavky, ktoré obsahovali nasledujúce problémy:

- bombardovanie okolia Varšavy v prvom rade, a ďalej Krakova a Łódže;
- odoslanie poľských stíhacích eskadriel, ktoré sa po pristátí v okolí Varšavy mali zapojiť do boja (...);
- vyslanie poľskej desantnej brigády (...);
- podstatný nárast zásobovania zo vzduchu so zreteľom na zhodenie ťažkých guľometov, protitankových zbraní, munície a granátov.¹³ Ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že vzdialenosť medzi leteckými základňami v Taliansku a Varšavou predstavovala pri spiatom lete vyše 2500 km, len štvrtý z uvedených bodov mal šancu na úspech. Prelet tejto trasy bez rádiového spojenia a meteorologických správ vylučoval bombardovacie operácie.

V nasledujúcich dňoch sa odohrali ďalšie udalosti. Nemci povolali 100-tisíc mužov na opevňovacie práce pozdĺž Visly, a 30. júla 1944 v oblasti obcí Radzymin, Wołomin a Okuniew zvidli Nemci ťažké boje s Červenou armádou. Opakované rozhodnutia o vyhlásení mobilizácie vojakov AK a jej odvolávanie malo za následok, že v deň, keď vypuklo povstanie, sa nie všetci dostavili na miesto sústredenia jednotlivých oddielov.¹⁴ Prvý ozbrojený stret s nemeckou hliadkou sa odohral 1. augusta už o 13.50 hod. v mestskej časti Żoliborz. Oficiálne však Varšavské povstanie vypuklo až o 17.00 hodine, označenej krycím názvom „hodina W“. Začali sa boje trvajúce 63 dní. V dôsledku bojov bolo mesto takmer úplne zničené. Straty na poľskej strane predstavovali 16 až 18-tisíc padlých, 26-tisíc ranených, a okolo 150-tisíc zabitých alebo zavraždených civilných osôb.¹⁵

Mnoho sa už napísalo o začiatku Varšavského povstania, príčinách jeho vypuknutia, priebehu a dôsledkoch, o politických, ako aj vojenských aspektoch. Publikácie, ktoré vychádzali v emigrácii – najmä v Londýne, predstavovali pohľad zo zorného uhla tých, ktorí prinášali pomoc bojujúcej Varšave, tých, ktorí žiadali o pomoc britské orgány, a tiež tých, ktorí sa aktívne zúčastnili povstania. Tieto práce sa opierali hlavne o informácie a archívne materiály sústredené v Múzeu a Archíve gen. Sikorského (*Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Generala Sikorskiego* – pozn. prekl.), prípadne v Public Record Office. Do tejto kategórie možno zaradiť práce rozličného charakteru – vedecké monografie, memoárovú literatúru, príležitostné črty a publikované pramenné materiály.¹⁶

¹³SUBOTKIN, ref. 11, 130-131.

¹⁴UTRACKA, K.: Zgrupowanie AK „Chrobry II“, Varšava 2002, s. 11-12.

¹⁵WÓJCIK, M.: Powstanie Warszawskie, Varšava 2004, s. 40.

¹⁶Patria sem okrem iného: PEŁCZYŃSKI, T.: Geneza i przebieg „Burzy“, „Bellona“ 1949, 3. diel; BORN-BORNSTEIN, R.: Powstanie Warszawskie. Wspomnienia. In: Zeszyty Historyczne, č. 80, Paríž 1980; GARLIŃSKI, J.: Między Londynem i Warszawą, Londýn 1966; BÓR-KOMOROWSKI, T.: Armia Podziemna, Londýn 1989; Armia Krajowa w dokumentach 1939 – 1945, kolektívna práca, 4. diel (lipiec-październik 1944), Studium Polski Podziemnej (ed.), Londýn 1977; Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów materiałowych dla Armii Krajowej w wybranych dokumentach, TARCZYŃSKI, J. (ed.), Londýn 2001, a ďalšia literatúra.

Aj v Poľsku sa pred rokom 1989 často písalo o Varšavskom povstaní.¹⁷ Treba pritom podotknúť, že jednotlivé publikácie sa navzájom líšili prezentovaným pohľadom, v závislosti od pôvodu autora a obdobia, v ktorom vznikli. Istý prelom nastal po roku 1989, keď sa na knižnom trhu objavilo mnoho zaujímavých publikácií opierajúcich sa o dobové pramene.¹⁸ Pozornosť si zasluhujú aj publikované materiály z konferencií, ako napr. zborník s konferenčnými príspevkami, ktoré zazneli roku 1994 na 20. medzinárodnom kongrese vojenskej histórie, venovanom národným povstaniam, a teda aj Varšavskému povstaniu.¹⁹ Osobitným problémom je otázka organizácie leteckej pomoci pre AK. Tejto téme venuje pozornosť množstvo zaujímavých a hodnotných monografií i článkov uverejnených v odborných periodikách.²⁰

Pramenný materiál s názvom „Špeciálna činnosť orientovaná na Poľsko, uskutočňovaná zo Stredomorského priestoru vojenských operácií“, ktorého sa týka tento komentár, uverejnili v roku 1994. Na úvod uvedme aspoň krátku zmienku o tejto správe a jej autorovi. Ako sme už spomenuli, materiál, ktorý predstavuje základ tohto príspevku, prvýkrát publikovali roku 1994 vďaka spoločnej iniciatíve veľvyslanectva Veľkej Británie v Poľsku, Britskej rady (*British Council*) a Riaditeľstva štátnych archívov (*Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych*) vo Varšave. Správu, ktorá predtým nebola uverejnená, pripravil do tlače Jan Ciechanowski, účastník Varšavského povstania.

Vzhľadom na zámer autora, aby sa text dostal do rúk najširšiemu čitateľskému kruhu, uverejnili spomínaný prameň v úplnom znení a paralelne v angličtine aj v poľštine. Originálny anglický text preložil Jan Krok-Paszkowski (taktiež účastník povstania). Správa je rozdelená do 41 bodov a je datovaná dňom 30. mája 1945. Podľa rozdeľovníka bola určená hlavnému stanu SOE, kde ju včlenili do vojnového denníka, pričom tri kópie poslali príslušným vládnym úradom v Londýne. K správe priložili 14 príloh, ktoré tvorila korešpondencia a schéma organizačnej štruktúry SOE a veliteľstva spojeneckých vzdušných síl v oblasti Stredozemného mora.²¹ Jan Ciechanowski doplnil tento prameň úvodom, v ktorom objasnil genézu Varšavského povstania a prác podniknutých s cieľom poskytnúť mu pomoc, ďalej poznámkovým aparátom, zoznamom osôb, ako aj zoznamom skratiek vyskytujúcich sa v texte.

Autorom správy bol plk. Harold M. Threlfall. Predtým ako vstúpil do vojska, pôsobil tri roky ako riaditeľ berlínskej pobočky britsko-holandského koncernu bratov Leeveerovcov. Z tohto pôsobenia si odniesol dobrú znalosť pomerov v Nemecku i samotných Nemcov. V období rokov 1939 – 1941 slúžil v 2. pešej divízii ako dôstojník spravodajskej služby, a potom vstúpil do služieb SOE.

Plk. Threlfall pôsobil od januára 1942 v Štokholme. Oficiálne bol pracovníkom britskej diplomatickej služby, no neoficiálne mal za úlohu plniť špeciálne úlohy. V auguste 1942 ho vyhostili zo Švédska. Dôvodom tohto rozhodnutia bola Threlfallova spoluúčasť v sabotážnej akcii, pri ktorej vyhodili do vzduchu vlakovú súpravu prevážajúcu vojakov Wehrmachtu do

¹⁷K prácam, ktoré vyšli pred rokom 1989, patria: BORKIWEICZ, A.: Powstanie Warszawskie, Varšava 1957; BARTELSKI, L.: Powstanie Warszawskie, Varšava 1965; KIRCHMAYER, J.: Powstanie Warszawskie, Varšava 1969; CIECHANOWSKI, J. M.: Powstanie Warszawskie. Zarys podłoża politycznego i dyplomatycznego, Varšava 1987; PRZYGOŃSKI, A.: Powstanie Warszawskie w sierpniu 1944, 2 diely, Varšava 1988, a iné. Pozornosť si zasluhujú aj zborníky z konferencií, napr.: Powstanie Warszawskie. Sesja w 40. rocznicę (25 i 26 lipca 1984 r.). Referaty – komunikaty – dyskusja, MATUSAK, P. – ZIELIŃSKI, W., Varšava 1987.

¹⁸K novším knihám patria okrem iného: Armia Krajowa. Szkice..., ref. 6, DAVIES, N.: Powstanie '44, Varšava 2004.

¹⁹XX. International Colloquium of Military History, 23.08 – 3.09. 1994, PANECKI, T. (ed.), Varšava 1995.

²⁰SZOLDRSKA, H.: Lotnictwo Podziemia czyli dzieje Wydziału Lotniczego KG AK, Varšava 1986.

²¹Prílohu tvorí rozsiahla korešpondencia, ako aj zhrnutie operačných činností uskutočňovaných v Poľsku za rok 1944, súhrn peňažných prostriedkov poslaných do Poľska v roku 1944, materiálne vybavenie poľskej leteckej jednotky, stanovisko britských vojenských orgánov k výsadbom, výsledky leteckých operácií uskutočňovaných nad územím Varšavy, a taktiež výkaz hlavného druhu výzbroje, ktorú sa v období od januára do decembra 1944 podarilo úspešne dopraviť do Poľska.

Nórska. Od októbra 1943 viedol švédsku sekciu SOE v Londýne, a neskôr ho prideliť do sekcie, ktorá pripravovala pomoc pre domáce odbojové hnutie v Poľsku, v Protektoráte Čechy a Morava, na Slovensku a v Maďarsku. Táto sekcia uskutočnila od začiatku roku 1941 až do jesene 1943 spolu 103 operácií, z ktorých sa 72 skončilo úspešne. Vysadili 194 parašutistov a 80 ton materiálu. Počas akcií bolo zostrelených desať lietadiel pracujúcich pre SOE.²² V apríli 1944 menovali H. M. Threlfalla za veliteľa bojovej jednotky 139 v Bari. Úlohou tejto jednotky bolo podporovať sabotážne akcie na území Poľska, Protektorátu a na Slovensku, ako aj spolupracovať v tejto oblasti s Royal Air Force (RAF) a veliteľstvami spojeneckých síl. H. M. Threlfall sa podieľal na prevoze ukoristených agregátov rakety V-2 z poľského Tarnowa do Veľkej Británie, a tiež v príprave operácie „Wildhorn“, ktorej cieľom bolo letecky prepraviť významné osobnosti z územia okupovaných štátov a pod.²³ V októbri 1944 sa ešte ako podplukovník zúčastnil letu americkou lietajúcou pevnosťou B-17 do Banskej Bystrice, kde absolvoval veľmi dôležité rozhovory s veliteľmi Slovenského národného povstania. Roku 1945 mu udelili vyznamenanie Rád britského impéria (*Order of British Empire* – OBE). Po skončení vojny pracoval v elektronickom priemysle, bol okrem iného riaditeľom londýnskej pobočky nemeckého koncernu Siemens. Angažoval sa tiež v dobročinných akciách. Pomáhal aj poľským študentom vo Veľkej Británii v rámci Polish Student Appeal Fund. Harold M. Threlfall zomrel v januári 1985 v Londýne.

Správa plk. H. M. Threlfalla má, ako sme už uviedli, 41 bodov a patrí k nej aj príloha. Popisuje v nej otázky súvisiace s letmi, ktoré sa organizovali z územia Veľkej Británie už pred Varšavským povstaním, opisuje vzdušné trasy leteckej pomoci, vojenské operácie uskutočňované z územia Talianska, ako aj bezprostrednú pomoc poskytnutú Varšavskému povstaniu.

Autor správy osvetľuje pomoc bojujúcej Varšave v bodoch 20 – 36. Každý z bodov má osobitný nadpis podľa jednotlivých aspektov poskytovanej pomoci. Plk. Threlfall nevyjadruje svoj úsudok, pokiaľ ide o správnosť rozkazu začať povstanie. V úvode správy konštatuje, že hlavným cieľom vytvorenia bojovej jednotky 139, ktorej bol veliteľom, nebolo zásobovať Armiu Krajowu zbraňami a iným materiálom. Lety tejto jednotky mali predovšetkým operačný charakter.

Vypuknutie Varšavského povstania zaskočilo aj leteckú základňu v Brindisi. Okamih, v ktorom povstanie vybuchlo, sa totiž časovo kryl s obdobím krátkych nocí bez zhadzovania a väčšina pilotov po vyčerpávajúcich letoch bola na dovolenke. Výsledkom tejto skutočnosti bola improvizácia, v dôsledku ktorej sa na dlhé a náročné lety posielali mladé posádky, ktoré neboli pripravené na úlohy tohto druhu.²⁴

V ďalších bodoch správy opisuje plk. Threlfall situáciu po vyslaní prvých 14 lietadiel, z ktorých sa štyri nevrátili na základňu a dve sa rozbili pri pristávaní. V dôsledku týchto udalostí britský letecký maršal John Slessor konštatoval, že letecké operácie z britských základní nad Varšavu sú nemožné, pretože prinášajú veľa strát a málo úžitku.²⁵ Operácie do Poľska sa pozastavili. Toto rozhodnutie sa zdôvodňovalo aj silnou nemeckou protiletadlovou obranou pozdĺž letovej trasy.

Treba si uvedomiť, že stratégia Varšavského povstania bola orientovaná na jeho pretrvanie do okamihu, keď sa začne ďalšia ofenzíva Červenej armády. Jedine zhadzovanie dostatočného množstva zbraní a munície mohlo zažehnať nebezpečenstvo potlačenia povstania. Oblasť Varšavy bola roztrieštená na početné malé ohniská bojov, ktoré z vtáčej perspektívy pripomínali veľkú šachovnicu. Neexistovali kontúry frontu ani všeobecný smer akcie. Povstanci útočili

²²Pomoc lotnicza Wielkiej Brytanii dla Powstania Warszawskiego. Raport pułkownika H. M. Threlfalla. Zost. J. CIECHANOWSKI, Varšava 1994, s. 63.

²³Podrobnejšie na túto tému pozri: BIENIECKI, K.: „Wildhorn“. In: *Zeszyty Historyczne*, Paríž, 1989, č. 88, s. 81-100.

²⁴SZOŁDRSKA, ref. 20, s. 103.

²⁵ZAWILSKI, A.: *Polskie fronty 1919 – 1945*, 2. diel, Varšava 1997, s. 128.

a obsadzovali jednotlivé domy. Nemci sa zabarikádovávali v opevnených budovách úradov okupačnej správy. Pretože paľba ich guľometných zbraní sťažovala pohyb povstaleckých oddielov, prebýjali si tieto otvory do stien v pivniciach a na poválach domov, ktoré predstavovali prechody. Vzhľadom na to muselo byť zhadzovanie potrebného materiálu veľmi precízne.²⁶ V neskoršej fáze povstania bolo navyše celé bojujúce mesto zahalené dymom z požiarov. Poľská strana a veliteľ bojovej jednotky 139 (čiže autor správy) preto naliehali, aby sa lety nad Varšavu obnovili, čo sa napokon stalo 8. augusta 1944.

V bode č. 24 správy plk. Threlfalla sa píše o druhej etape pomoci pre bojujúce hlavné mesto Poľska, ktorá bola výsledkom opakovaných intervencií SOE a hlavného veliteľstva poľskej armády u šéfov štábov vlády Kráľovského veličenstva. V ďalších bodoch správy sú uvedené informácie o situácii vo Varšave a letoch podniknutých v dňoch 13. a 14. augusta. V prvom prípade, čiže 13. 8. 1944, letelo 28 lietadiel, a nasledujúceho dňa 26 lietadiel. Vykonali spolu 23 úspešných zhodení zbraní a výstroja. Utrpeli však pomerne vysoké straty – tieto dosahovali až 20 % odštartovaných lietadiel. Dňa 15. augusta 1944 sa uskutočnila porada v hlavnom stane veliteľstva spojeneckých vzdušných síl na Balkáne, na ktorej sa prijalo rozhodnutie vykonávať zhadzovanie na územie Kampinoského pralesu, aby lietadlá unikli priamemu ostreľovaniu nemeckého protilietadlového delostrelectva. V súlade s týmto rozhodnutím sa v dňoch 15. a 16. augusta 1944 uskutočnil desant materiálu. Žiaľ, 16. 8. Nemci zostrelili šesť z 18 lietadiel, ktoré sa do akcie zapojili. V dôsledku citeľných strát, ktoré utrpeli posádky lietadiel, vicemarschal Elliota nariadil prerušiť lety nad Varšavu a jej okolie.

Tretia fáza pomoci, o ktorej píše plk. Threlfall v svojej správe, sa realizovala po 18. auguste 1944 poľskými lietadlami z leteckej jednotky 1586. Vďaka tomu Varšava nebola celkom izolovaná od pomoci. Každú noc v dňoch 20. – 27. augusta lietadlá s poľskými posádkami uskutočňovali zhadzovanie materiálu a zásob na Varšavu alebo jej okolie. V dvoch prípadoch boli dva zo štyroch do šiestich odštartovaných lietadiel zostrelené protilietadlovým delostrelectvom protivníka. Po noci z 26. na 27. augusta sa lety pozastavili pre nevhodné meteorologické podmienky. Podľa svedectva autora správy sa lety obnovili 1. septembra, keď nemecká protilietadlová obrana zostrelila štyri zo siedmich poľských lietadiel. Letecké operácie sa teda opäť pozastavili do skončenia mesačného splnu. Potom sa lety uskutočňovali znova, avšak zmenila sa taktika zhodení materiálu, ktoré sa vykonávali z veľkej výšky. Žiaľ, nedostatkom tohto spôsobu zhadzovania bolo veľké rozptýlenie zásobníkov s materiálom, pričom do rúk povstalcov sa dostalo len nízke percento z nich.

V nasledujúcich bodoch správy plk. Threlfall informuje o ďalších letoch nad územie Poľska, ktorých sa zúčastnili jednak poľské a jednak juhoafrické lietadlá z bojovej skupiny 205.

O pokusoch s cieľom zorganizovať denné dodávky materiálu pomocou americkej 8. leteckej armády (*United States Air Force*, ďalej USAF) sa píše v bode č. 34 správy. Spočiatku sa tieto lety neuskutočňovali, napriek pozitívnemu stanovisku americkej vlády, pretože Sovietsi odmietli udeliť súhlas na pristávanie na svojich letiskách lietadlám USAF. Zmenilo sa to až 18. septembra 1944, keď jednotka 108 lietajúcich pevností preletela nad Varšavou počas dňa a zhodila nad mestom zásoby zbraní, munície a potravín. Predposledný bod správy č. 35 je zhrnutím informácií o všetkých pokusoch, ktoré sa podnikali s cieľom poskytnúť leteckú pomoc Varšavskému povstaniu. V ďalších bodoch plk. Threlfall hodnotí činnosť jednotky, ktorej v tomto zložitom období velil.

Prezentovaná správa pre historikov predstavuje veľmi cenný materiál. Pochopiteľne, tento materiál odzrkadľuje subjektívny názor a je potrebné pristupovať k nemu kriticky, čo však neznižuje jeho historickú hodnotu.

²⁶Tamže, s. 103.

ŠPECIÁLNA ČINNOSŤ ORIENTOVANÁ NA POĽSKO – USKUTOČŇOVANÁ ZO STREDOMORSKÉHO PRIESTORU VOJENSKÝCH OPERÁCIÍ

PREDCHÁDZAJÚCE LETY ZO SPOJENÉHO KRÁĽOVSTVA

1. Úrad pre zvláštne operácie (SOE) uskutočňoval z územia Spojeného kráľovstva od prvých mesiacov roku 1941 až do jesene 1943 mimoriadne akcie orientované na Poľsko, ktoré mali pomôcť tajnej poľskej armáde. Spolu sa uskutočnilo 103 operácií, z toho 72 bolo úspešných. Počas letov bolo vysadených 194 osôb, váha zhodeného materiálu predstavovala okolo 80 ton. Bolo zostrelených desať lietadiel.

ZANECHANIE SEVERNEJ CESTY

2. Na jeseň roku 1943 vyšlo najavo, že prelety severnou trasou sa stali ťažké a nebezpečné, a v septembri 1943 v priebehu dvoch nočných operácií bolo stratených 8 lietadiel. Príčinou tohto bola skutočnosť, že trasa do Poľska pretínala pásмо chránené protilietadlovými delami a nočnými stíhačkami. Toto pásмо sa rozprestieralo od severného Dánska až do centrálnej časti Nemecka a plnilo úlohu obrany Berlína pred ťažkými náletmi, ktoré vtedy uskutočňovalo britské veliteľstvo bombardovacieho letectva (*Bomber Command*). Následkom týchto septembrových strát bolo rozhodnutie veliteľstva bombardovacieho letectva, ktoré vtedy vykonávalo kontrolu nad špeciálnymi operáciami, že severná trasa do Poľska sa nedá využívať, a že lety do Poľska sa majú uskutočňovať z juhu. To znamenalo, že veliteľstvo špeciálnych operácií a 6. oddelenie poľského hlavného štábu museli urobiť veľa dodatočných prác, aby premiestnili personál, zásoby a tiež vysielacie stanice s cieľom ich sústredenia v oblasti Stredozemného mora. Rozhodujúcim faktorom bolo odmietnutie ministerstva letectva, aby sa vykonávali lety severnou trasou.

POKUSY USKUTOČŇOVANÉ Z AFRIKY

3. Prvý návrh sa týkal letov zo severnej Afriky, zo Sidi Amor, letiska neďaleko Tunisu. Koncom roku 1943 Poľská letecká jednotka skladajúca sa z 3 Liberátorov a 3 Halifaxov (neskôr známa pod názvom Jednotka 1586) odletela z Veľkej Británie, kde tvorila súčasť 138. perute, a zaujala pozície v severnej Afrike. Prvá operácia sa uskutočnila 15. decembra, keď odštartovali 3 lietadlá, ale museli sa vrátiť pre zlé počasie. Ďalší pokus podnikli 18. decembra, opäť s tromi lietadlami, a všetky tri lety sa skončili úspešne.

PREMIESTNENIE DO TALIANSKA

4. Počiatočný plán letov zo severnej Afriky sa medzitým zmenil a štartovací bod sa presunul do južného Talianska. S letmi sa začalo vo chvíli, keď už bolo letisko v Brindisi pripravené na započatie zvláštnych operácií. Prvý pokus započat lety sa podnikol 18. decembra nasadením 2 Halifaxov zo 148. perute, avšak nesplnil očakávania, hoci podobný let uskutočnený tej istej noci zo severnej Afriky priniesol celkový úspech. Začiatkom januára 1944 sa v Brindisi ustanovila poľská peruť 1586, ktorá spoločne so 148. peruťou RAF tvorila krídlo 334. Všetky

nasledujúce špeciálne operácie smerujúce do Poľska uskutočňovali z Talianska, s výnimkou jedného bojového letu amerických lietadiel z Veľkej Británie počas Varšavského povstania.

ZALOŽENIE TALIANSKEJ ZÁKLADNE

5. Prenesenie letov z Veľkej Británie znamenalo, že vysielacia stanica disponujúca bezprostredným spojením s Poľskom – s poľským operačným personálom – musela byť zriadená v Taliansku, a tak pred koncom roku 1943 bola takáto stanica zorganizovaná v Latiano. Vtedy sa ukázalo jasné, že sa neoplatí prevážať z Blízkeho východu do Veľkej Británie početných špecialistov pre potreby poľského 6. oddelenia, ktorí sa napokon brali z novozaložených Poľských ozbrojených síl na Blízkom východe preto, aby sa posielali naspäť do Talianska s cieľom dopraviť ich do Poľska. Preto sa prijalo rozhodnutie vytvoriť Poľské výcvikové stredisko v Taliansku, ktoré malo školiť uchádzačov z oblasti Stredozemného mora. A tak v rovnakom čase, keď v Latiano založili Poľskú operačnú základňu (známu pod názvom *Torment*), ktorej veliteľom bol najprv kapitán Zygmunt Oranowski a neskôr major Jan Jaźwiński, vzniklo v obci Ostuni Poľské výcvikové stredisko pod velením majora Leopolda Krizara (známe pod názvom *Impudent*). V oboch strediskách boli britskí styční dôstojníci, ktorí zabezpečovali nevyhnutnú koordináciu činnosti s predstaviteľmi britského vojska, ktorí sa venovali organizácii leteckých transportov a zabezpečovali súčinnosť poľských špeciálnych operácií so všeobecným rámcom činnosti SOE oblasti Stredozemného mora. Podplukovník T. Roper-Caldbeck bol veliteľom celej organizačnej skupiny, a major A. M. Morgan bol služobne najvyšším britským dôstojníkom v Latiano, pobočne ako major T. Ferres-Guy (ktorého neskôr vystriedal kapitán A. E. Andrews) v Ostuni. Táto organizačná skupina pracovala ako špeciálna sekcia Špeciálneho oddelenia č. 1, ktoré bolo prvou jednotkou SOE založenou v Taliansku, a dostala cennú podporu od SOE.

6. V tejto súvislosti treba podotknúť, že anglicko-poľská základňa v Taliansku sa zaoberala len výcvikom a operatívnou stránkou špeciálnej činnosti orientovanej na Poľsko, a jej bezprostredné spojenie s touto krajinou sa obmedzovalo len na aspekty dôležité z operačného hľadiska. Všetky otázky týkajúce sa politiky alebo spravodajskej služby vybavovalo 6. oddelenie (poľského štábu) v Londýne, ktoré malo vlastné bezprostredné W/T²⁷ (rádiotelegrafické) spojenie s operačným územím. Bolo to privilegium, z ktorého spomedzi všetkých našich spojencov ťažili jedine Poliaci. Existovalo tiež priame bezdrôtové telegrafické spojenie medzi Londýnom a základňou v Latiano. Situácia bola teda taká, že 6. oddelenie v Londýne tu spolupracovalo s poľskou sekciou SOE, poskytovalo jej spravodajské informácie, ktoré získavalo vďaka poľskému bezdrôtovému telegrafickému spojeniu s operačným územím, diskutovalo s ňou o politických otázkach, zatiaľ čo v Taliansku existovala operačná a výcviková základňa podliehajúca rozkazom 6. oddelenia v Londýne v záležitostiach politiky, pritom však disponovala právom nezávislého spojenia s Poľskom prostredníctvom vlastných informačných kanálov, pokiaľ išlo o otázky súvisiace s uskutočňovaním operácií a doručovaním materiálu. Aj keď poľské úrady v Taliansku boli obsadené prevažne Poliakmi, boli závislé od SOE po všetkých stránkach súvisiacich so vzdušným transportom, zásobovaním a všeobecným spojením s veliteľstvom S.O./M/. (špeciálnych Stredomorských operácií) a s inými britskými úradmi.

7. Organizačné práce boli ukončené koncom marca 1944 v momente príchodu podplukovníka H. M. Threlfalla a majora G. L. Klaubera, ktorí prevzali velenie nad novou jednotkou. Hlavný

²⁷Wireless Telegraphy (skratka W/T), čiže bezdrôtová telegrafia.

stan sídlil v Monopoli. Odvtedy podplukovník Threlfall zodpovedal pred veliteľstvom S.O.M. za administratívnu stránku pomoci pre poľské (a české*) operácie, a po politickej stránke bol podriadený S.O.L. v Londýne. Nový hlavný stan a rôzne poľské (a české*) úrady v južnom Taliansku sa čoskoro spojili do bojovej jednotky 139 s podplukovníkom Threlfallom ako veliteľom a majorom Klauberom ako jeho zástupcom. Táto jednotka pôsobila ako podskupina veliteľstva S.O.M.

8. Bojová jednotka 139 sa líšila od iných zložiek SOE tým, že poľské vojenské úrady kontrolovali špeciálne operácie zamerané na ich domov v značne väčšej miere, ako ktorýkoľvek iný spojenecký štát.²⁸ Pramenilo to zo skutočnosti, že predtým, ako opustili svoj domov, zanechali tam dobre organizované štruktúry podzemného hnutia, a s britskými orgánmi si určili väčšiu nezávislosť *modus operandi* od chvíle, keď sa začala akcia podpory hnutí odporu v Európe. Napríklad doručenie dokumentov pre agentov posielaných na operačné územie a ich vybavenie bezprostredne pred letom vykonávali Poliaci. Ba čo viac, vysielacia stanica v Latiano, ktorá udržiavala operačné spojenie s Poľskom, slúžila tiež na výmenu informácií medzi Poľskom a Londýnom v prípade, ak bol v Londýne zlý príjem. To všetko vykonávali Poliaci sami, s tým, že k nim prideliť britského styčného dôstojníka, ktorý mal na starosti zásobovanie a iné záležitosti, ako napr. kontrolu frekvencií vysielania, resp. kontroloval ich v mene A.F.H.Q. – (Hlavného spojeneckého veliteľstva v Taliansku). Bojová jednotka 139 mala vlastnú logistickú základňu a nepoužívala centrálnu základňu v tábore Paradise. Poliaci sami plnili lietadlá materiálom. Čo sa týka zásobovania, jednej z hlavných úloh jednotky, tu sa uplatňoval kombinovaný postup. Na základe toho, akú kapacitu vzdušného transportu im Briti ponúkli, Poliaci si sami určovali, aký materiál sa bude prevážať, a úlohou Britov pridelených do bojovej jednotky 139 bolo skontrolovať požiadavky Poliakov predtým, ako objednávku odoslali S.O.M.

9. Vo všeobecnosti tento systém dobre plnil svoju úlohu. Z britskej strany bolo rozdelenie otázok na politické a spravodajské, ktoré sa riešili v Londýne, a na záležitosti operačné, ktoré sa riešili v Taliansku, uspokojivé, no s tou výnimkou, že úrady v Taliansku nemali vždy jasnú predstavu o pozadí spravodajských akcií, ktoré sa týkali Poľska. Z poľskej strany sa objavili ťažkosti, ktoré koncom augusta 1944 vyvrcholili tým, že major Jaźwiński zložil rezignáciu. Nazdával sa totiž, že poľské 6. oddelenie v Londýne dávalo odboju v Poľsku väčšie nádeje na poskytnutie materiálnej pomoci, ktoré sa po operatívnej stránke nedali splniť. Preto vypukol konflikt medzi ním a 6. oddelením, ktorý sa týkal zásad postupu. Neskôr, keď majora Jaźwińskiego nahradil podplukovník Ryszard Dorotycz-Malewicz (pseudonym „Hańcza“), vzniklo ďalšie neporozumenie; tento dôstojník totiž bez vedomia veliteľa bojovej jednotky 139 bezprostredne informoval britské vládne orgány, že letecká pomoc pre Varšavské povstanie je podľa jeho názoru nedostatočná, čo spôsobilo napätie v M.A.A.F. Takéto prípady sa odohrávali ojedinele, a charakteristickou črtou celého obdobia pôsobenia bola výnimočne dobrá spolupráca medzi britskými a poľskými zložkami bojovej jednotky 139.

ROZVOJ OPERÁCIÍ ORGANIZOVANÝCH Z TALIANSKA

10. Z operačného hľadiska nová organizácia letov spočiatku nebola úspešná. Jedným z hlavných dôvodov jej vzniku totiž bola nádej, že južná cesta do Poľska umožní uniknúť nepriaznivému počasiu, ktoré sprevádzalo lety severnou cestou, a taktiež silnej obrane nepriateľa. Prvé

* správne: československé (pozn. prekl.).

* správne: československé (pozn. prekl.).

²⁸Myslí sa spojenecký štát Veľkej Británie, ktorého exilová vláda sídlila v Londýne – pozn. prekl.

tri mesiace roku 1944 však priniesli veľké rozčarovanie. V tomto období totiž boli len tri noci, ktoré po meteorologickej stránke umožnili operácie do Poľska a z celkového počtu 23 pripravovaných operácií sa len jedna v januári a jedna v marci skončili úspešne, avšak stratili sme dve lietadlá.

11. Pochybnosti o tom, či bolo presmerovanie leteckých operácií zo severu na juh správnym rozhodnutím, ktoré prirodzene vznikli v dôsledku zlého začiatku, sa rozplynuli následkom úspechov v apríli, keď sa počasie náhle zlepšilo a uskutočnili sme 132 operácií. Z nich sa 85, čiže 50 %, skončilo úspešne. Májové výsledky boli taktiež dobré, percento úspešných letov sa zvýšilo, a aj napriek tomu, že sme za dva mesiace prišli o 5 lietadiel, bolo jasné, že napriek počiatočným neúspechom, bola južná cesta oveľa bezpečnejšia ako severná. V priebehu týchto dvoch mesiacov nad Poľskom zhodili 104 parašutistov a 172,5 tony materiálu, čiže vyše dva a polkrát viac než v priebehu predchádzajúcich troch rokov z územia Spojeného kráľovstva. Tajná armáda (rozumej Armia Krajowa, pozn. prekl.) v Poľsku bola nadšená nárastom objemu doručených zásob a jej hlavný veliteľ generál Tadeusz Bór-Komorowski poslal písomne srdečné poďakovanie za poskytnutú pomoc. V prílohe A je znenie telegramu, ktorý odoslal hlavný veliteľ poľskej tajnej armády.

12. V júni sa neuskutočnili žiadne bojové lety vzhľadom na krátke noci a zlé počasie, ale v júli sa lety obnovili a uskutočnilo sa 88 operácií, z ktorých sa vyše 50 % skončilo úspešne. V prílohe B je súhrn výsledkov operácií rozdelených podľa jednotlivých mesiacov za celý rok 1944. V prílohe C je uvedená celková suma odoslaných peňazí, ktoré boli pre Tajnú armádu rovnako dôležité ako dodávky zbraní, a poľská exilová vláda v Londýne to považovala za jednu z hlavných úloh, pokiaľ išlo o udeľovanie pomoci odbojovému hnutiu doma. Tieto peniaze sa používali prevažne na vyplácanie plátov pre Tajnú armádu, kúpali sa za ne zbrane od Nemcov, používali sa tiež ako úplatky a vo všeobecnosti slúžili na financovanie hnutia odporu a poľskej ilegálnej civilnej správy.

PRIORITY LETECKÉHO TRANSPORTU

13. Keď poľskú leteckú jednotku po prvýkrát prevelili do Stredomorského priestoru, tvorilo ju šesť lietadiel. Vtedy sa veľmi živo diskutovalo o tom, koľko má byť bojových letov a či sa tieto lietadlá majú využívať aj pre let do iných štátov. Avšak zakrátko, potom ako poľská exilová vláda uverejnila vyhlásenie o strategickú úlohu Tajnej armády, bolo vydané nariadenie premiéra W. S. Churchilla, aby sa počet leteckých operácií do Poľska strojnásobil. V prílohe D je uverejnené znenie telegramu SOE odoslaného z Londýna, ktorý je zhrnutím situácie. Počet poľskej leteckej jednotky sa zdvojnásobil tým, že jej prideliť šesť lietadiel typu Halifax, no šesť ďalších lietadiel nikdy nedostala. Tým, že sa v úplnosti nevykonalo nariadenie premiéra, vzniklo v neskorších mesiacoch množstvo problémov, pretože to znamenalo, že uskutočňovanie poľských operácií si vyžadovalo nasadenie britských lietadiel z perute 148, čo malo negatívny vplyv na potreby iných krajín, najmä Talianska a Juhoslávie. Bol to pochopiteľne výsledok danej situácie, keď výroba štvormotorových lietadiel nedokázala držať krok s rastúcim počtom špeciálnych operácií.

14. V tejto situácii sa zaviedol systém vzájomnej pomoci, takže v prípade, že bolo priaznivé počasie, britské lietadlá perute 148 letali prioritne tiež do Poľska, a výmenou za to Poľská letecká jednotka 1586 pomáhala pri letoch do iných krajín, keď sa operácie orientované na Poľsko nemohli uskutočniť pre nepriaznivé poveternostné podmienky. Tento systém sa s menšími dočasnými úpravami uplatňoval do augusta, keď vypuknutie Varšavského povstania

prinieslo nové podmienky. V prílohe E je uvedená výmena telegramov medzi generálom Stawellom a maršalom letectva Johnom Slessorom, v ktorých Slessor priblížil svoje stanovisko.

OPERÁCIE „MIESTA PRÍJMU“

15. Popri normálnych operáciách orientovaných na Poľsko, ktoré spočívali v zhodení agentov a materiálu, sa v tomto období realizovali tri špeciálne operácie s kryciami názvami Wildhorn I, II a III. Vyžadovali si pristátie lietadla typu Dakota na letisku pripravenom Tajnou armádou, aby odviezlo dôležité osobnosti v prípade, ak bolo potrebné ich evakuovať. Tieto tri operácie uskutočnili v dňoch 15. apríla, 29. mája a 25. júla lietadlá Dakota s britskou posádkou a vo všetkých troch prípadoch aj s poľským spolupilotom, ktoré patrili do 267. perute. Každé z lietadiel odviezlo určitý počet cestujúcich a materiálu. Takto sa z Poľska evakovalo najprv 5, potom 3 a nakoniec 5 osôb. Každá z troch operácií bola obzvlášť nebezpečná, pretože lietadlá neboli vybavené guľometmi a museli preletieť stovky míľ nad nepriateľským územím a pristávať v noci na poli, ktoré bolo označené len malými svetlami. Na spätočnú cestu štartovali v rovnako zložitých podmienkach. Pri každej operácii sa nadviazalo priame spojenie medzi Latiano a pristávacími plochami, tak, aby lietadlá priniesli vždy najnovšie spravodajské informácie z operačného územia. Talianska základňa bola okamžite informovaná o pristátí a štarte lietadla z územia Poľska.

16. Počas operácie Wildhorn I bola organizačná práca v teréne zvládnutá výborne a lietadlo zostalo na pristávacej ploche len niekoľko minút, avšak štartovacia dráha bola príliš krátka a len vďaka veľkej dávke šťastia sa pilotom podarilo vzlietnuť. Ozbrojené oddiely Tajnej armády, vyčlenené na zabezpečenie letiska, upútali na seba pozornosť Nemcov, takže počas operácie sa odohralo ostré ozbrojené stretnutie. Posádka lietadla hlásila, že keď sa pripravovala na pristávanie, uvidela horiace dediny, pričom počas obrany letiska Tajná armáda stratila 40 svojich ľudí. Operácia Wildhorn II prebiehala po technickej stránke uspokojivo, no dve z osôb určených na evakuáciu sa pre sťažný pohyb na území stráženom Nemcami nedostavili v určenom čase na pristávaciu plochu, takže ich bolo treba ponechať na mieste. Počas operácie Wildhorn III sa nezaznamenal prípad nepriateľskej obrany, lietadlo však uviazlo pri pristávaní a pilotovi sa až na tretí pokus podarilo vyštartovať. Na pristávacej ploche stál hodinu aj desať minút, kým v predchádzajúcich dvoch prípadoch sa čas medzi pristátím a odletom lietadla pohyboval v rozpätí od troch do siedmich minút. Medzi pasažiermi, ktorých toto lietadlo priviezlo, bol technický odborník na rakety V-2. Priviezol so sebou technické nákresy tejto zbrane, ktorú spolu s ním okamžite dopravili letecky do Londýna.

17. Ponechajúc stranou technický aspekt operácií Wildhorn, ktorý bol celkom výnimočný a kládol vysoké nároky na prípravu, zručnosť i odvahu pilotov, a okrem toho vyžadoval veľkú obetavosť oddielov Tajnej armády, zodpovedných za zaistenie pristávacej plochy, tieto lety mali dôležitý politický význam. Pre poľskú exilovú vládu sídliacu v Londýne totiž predstavovali jediný spôsob, ako priviezť ľudí z okupovaného Poľska rýchlo a pomerne bezpečne a oboznámiť sa s náladami i názormi v krajine okupovanej Nemcami. Osobami, ktoré lietadlá prevážali, boli prevažne predstavitelia politických strán v Poľsku, prípadne štábni dôstojníci Tajnej armády, takže akcia súvisela jednak s politickými a jednak s vojenskými aspektmi odbojovej činnosti poľskej exilovej vlády. Pre zaujímavosť, bojový let Wildhorn III evakoval politických delegátov, ktorí sa deň po odlete z Poľska zúčastnili rozhovorov s pánom Stanisławom Mikołajczykom v Káhire, vo chvíli, keď poľský premiér cestoval na svoje prvé stretnutie [s J. V. Stalinom – pozn. prekl.] do Moskvy.

18. Počet voľných miest na palube lietadiel realizujúcich operácie Wildhorn bol obmedzený a záujem o ne zo strany záujemcov bol vysoký, neboli však určené výhradne pre prívržencov vlády pána Mikołajczyka; v kruhu osôb, ktoré takto odleteli [z Poľska – pozn. prekl.], bol pán Tomasz Arciszewski, súčasný [v roku 1945 – pozn. prekl.] premiér Poľska, ktorého politické názory sa vôbec nezhodovali s názormi pána Mikołajczyka, a ďalej pán Zygmunt Berezowski, ktorý bol rovnako rozhodným protivníkom pána Mikołajczyka. Medzi vojenskými predstaviteľmi, ktorých sme takto evakovali, bol generál Tabor (Stanisław Tatar), zástupca hlavného veliteľa Tajnej armády, ktorý krátko po prilete do Londýna prevzal velenie nad celou činnosťou poľského domáceho odboja, a tiež podplukovník Hańcza [Ryszard Dorotycz-Malewicz – pozn. prekl.], ktorý po evakuácii z Poľska v rámci operácie Wildhorn I pricestoval v júni 1944 do Talianska a stal sa veliteľom poľských operácií a výcvikových základní v Latiano a Ostuni. Rovnako stojí za zmienku, že dve z osôb, ktoré evakovali v rámci operácie Wildhorn, Dr. Józef Retinger a plukovník Roman Rudkowski, boli predtým zhodené na padákoch do Poľska v rámci operácie SOE.

19. Štvrtá operácia Wildhorn z roku 1944 s cieľom priviezť z Poľska niektoré politické osobnosti, o ktorých sa predpokladalo, že pomôžu vyriešiť poľskú vládnu krízu, bola po organizačnej stránke pripravená a čakalo sa len na vyhovujúce počasie, avšak zlé počasie a lokálna činnosť Nemcov na operačnom území oddŕalovali operáciu až do momentu, keď toto územie bolo po ruskej ofenzíve obsadené, a tým sa jej uskutočnenie stalo neaktuálne. Rovnaký osud postihol pripravovanú operáciu Catfish, v rámci ktorej mali dve lietadlá typu Dakota evakuovať z územia Poľska britské, americké a poľské letecké posádky, ktorým sa podarilo utiecť a boli pod ochranou Armie Krajowej v oblasti Nového Targu.

VARŠAVSKÉ POVSTANIE

20. Prvého augusta, keď Rusi obsadzovali predmestia na druhom brehu Visly, povstala proti Nemcom poľská Tajná armáda vo Varšave, ku ktorej sa pripojilo civilné obyvateľstvo, a apelovala na Spojencov, aby jej poskytli dodávky zbraní. Keďže úlohy bojovej jednotky 139, týkajúcej sa zásobovania Tajnej armády v Poľsku, mali predovšetkým operatívny charakter, nie je cieľom tejto správy vyjadrovať sa k dlhým a zložitým otázkam, či bolo povstanie rozumné, alebo nie, či o ňom bolo alebo nebolo vopred informované sovietske armádne velenie, prípadne k iným otázkam, ktoré súvisia s týmito tragickými udalosťami. Je skutočnosťou, že z počúvania vysielania sovietskeho rozhlasu v poľskom jazyku vyplýva, že až do 31. júla vyzývalo obyvateľov Varšavy, aby povstali. Je taktiež skutočnosťou, že vo chvíli, keď povstanie vypuklo, vznikla potreba vyriešiť technickú otázku, a síce, či je možné doručovať mestu zásoby, alebo nie.

21. Šéfovia štábov vyslali na žiadosť poľskej exilovej vlády v Londýne telegram M.A.A.F., v ktorom žiadali o stanovisko k praktickým stránkam pomoci. Letecký maršal Slessor udelil po konzultácii s generálom Stawellom negatívnu odpoveď, takže plán pomoci bol odmietnutý. V prílohe F je uvedené znenie telegramu Poľskej sekcie v Taliansku, v ktorom sa opisuje situácia zo 4. augusta. Nasledujúceho dňa sa odohralo čosi ešte horšie. Zo 14 lietadiel, ktoré mali letieť do Varšavy, ale napokon po porade maršala Slessora s generálom Stawellom boli ich lety presmerované na iné poľské ciele, sa z operácie štyri nevrátili do základne a dve ďalšie sa rozbili počas pristávania. Spojenecké vzdušné sily na Balkáne, ktoré kontrolovali všetky zvláštne operácie uskutočňované z južného Talianska, prijali záver, že počas mesačného splnu sú lety nad územie Poľska príliš nebezpečné a prerušili ich. Svoje záporné rozhodnutie odôvodňovali tým, že sa tam nachádza pás nemeckej radarovej a protiletadlovej obrany, ktorá

zabezpečuje sliezsku priemyselnú oblasť. Situácia teda vyzerala tak, že v momente, keď to Poľsko najviac potrebovalo, bola jednak zamietnutá pomoc Varšave a jednak sa prerušila podpora pre celú Tajnú armádu.

22. To však trvalo len niekoľko dní, pretože na opakovanú žiadosť veliteľa bojovej jednotky 139, ktorý naliehal na okamžité poskytnutie pomoci, spojenecké vzdušné sily na Balkáne povolili Poľskej leteckej jednotke, aby lietala do Varšavy. Dňa 8. augusta jedine tri lietadlá spôsobilé na let odštartovali do hlavného mesta Poľska, a štyri ďalšie tam vyrazili nasledujúcej noci. Neskôr, 12. augusta, dostalo povolenie na let aj šesť britských lietadiel z perute 148. V prílohe G sú uvedené podrobné záznamy z rozhovorov a výmena korešpondencie, týkajúce sa úsilia, ktorého cieľom bolo pomôcť hlavnému mestu [čítaj Varšave – pozn. prekl.] v tejto prvej fáze akcie na pomoc Varšave. Uplynul celý týždeň – od 1. do 8. augusta – kým bola udelená akákoľvek pomoc, a prvé akcie na pomoc Varšave síce nemohli ani zďaleka uspokojiť potreby povstalcov, no napriek tomu boli úspešné. Počas troch nočných operácií štartovalo 18 lietadiel, z čoho sa 14 letov skončilo úspešne. Desať lietadiel zhodilo zásoby priamo nad mestom, pričom sa nezaznamenali žiadne straty. Každodenné správy z letov do Varšavy sú v prílohe H.

23. Napriek tomu, že to priamo nesúvisí s pomocnými operáciami z Talianska, treba v záujme doplnenia celkového obrazu podotknúť, že vtedy poľský premiér Mikołajczyk počas pobytu v Moskve žiadal maršala Stalina, aby sovietska strana poskytla pomoc. Túto pomoc mu zdánlivo prisľúbili, a pán Mikołajczyk poslal telegram z Moskvy 9. augusta pomocou britskej diplomatickej pošty, v ktorom podrobne opísal prisľúbu maršala Stalina a pokyny pre 6. oddelenie, ktoré ich malo poslať hlavnému veliteľovi [Armie Krajowej – pozn. prekl.] vo Varšave súčasne s rozkazom, aby sa spojil s veliteľom sovietskych jednotiek stojacich na druhej strane Visly. Úsilie s cieľom získať prisľúbenú pomoc neprinieslo žiaden výsledok ani napriek spoločnému apelu veľvyslancov Veľkej Británie a Spojených štátov v Moskve na pána Molotova dňa 18. augusta. Sovietska strana reagovala na tento apel negatívne, spochybnila prospešnosť Varšavského povstania a kritizovala poľskú vládu za to, že povstanie vyvolala. Do noci 13./14. septembra Sovietsi neudelili Varšave nijakú pomoc.

24. Druhá etapa pomoci Varšave, ktorá sa na rozdiel od prvej realizovala vo veľkom rozsahu, bola výsledkom opätovných prosieb SOE a naliehavých apelov Hlavného poľského veliteľstva adresovaných priamo šéfom štábov, a tiež prosieb, ktoré dostávala vláda Spojeného kráľovstva od poľskej exilovej vlády. Veliteľ spojeneckých ozbrojených síl v Stredomorskej oblasti, generál Maitland Wilson, a letecký maršal Slessor dostali od šéfov štábov povel, aby udelili maximálnu možnú pomoc Varšave, a súčasne lord Selborne (minister vojnového hospodárstva zodpovedného za činnosť SOE) poslal telegram premiérovi Churchillovi, ktorý bol vtedy v Taliansku, datovaný dňom 11. augusta. Ten prispel k tomu, že M.A.A.F. prehodnotilo svoje zamietavé rozhodnutie a 13. augusta vyčlenilo dve perute lietadiel typu Liberator z bojovej skupiny 205, ktoré mali podporiť činnosť krídla 334. (Znenie telegramu formuloval veliteľ bojovej jednotky 139, podplukovník Threlfall, ktorý vtedy bol na krátkej návšteve v Londýne). Boli to lietadlá z 31. a 34. perute S.A.A.F. a 178. perute RAF z domovských základní v oblasti Foggie. Keď však po prvýkrát leteli do Varšavy, museli sa zastaviť v Brindisi po dodávku materiálu, pretože vo Foggii neboli zásoby ani zásobníky. Bojová jednotka 139 preto zriadila na leteckých základniach v oblasti Foggie sklad zabalených zásobníkov a ustanovila anglicko-poľskú styčnú jednotku s priamym bezdrôtovým telegrafickým spojením s operačnou základňou v Latiano, ktorá tiež vybavovala letecké posádky. Aj keď z organizačného hľadiska sa takýto krok viazal s potrebou podniknúť dodatočné úsilie, pretože niektoré letiská boli vzdialené od Foggie až 150 míľ, umožňoval lietadlám štartovať na bojové lety priamo z vlastného letiska.

25. Na začiatku Varšavského povstania dokázali Poliaci obsadiť veľkú časť Śródmieścia [mestská časť Varšavy – pozn. prekl.] a udržať pozície na istý čas. Ich zásobovanie zbraňami a muníciou však bolo žalostne nedostatočné a v ďalšom priebehu povstania, až do momentu kapitulácie 2. októbra, bolo územie obsadené Poliakmi rozbité na malé pevnosti, do ktorých sa postupne prebíjali Nemci a zmenšovali ich počet. To znamenalo, že ciele, na ktoré sa zhadzovali zásoby materiálu, sa zmenšovali, takže čím dlhšie povstanie trvalo, tým obtiažnejšie bolo zásobovanie. Bola to ďalšia z obtiaží najmä pre tri perute bojovej skupiny 205, ktoré neboli vyškolené na presné zhodenia zásob z nízkeho letu.

26. Letov z 13. a 14. augusta sa zúčastnilo v prvom prípade 28, a v druhom 26 lietadiel, a priniesli 13, resp. 10 úspešných zhodení. Operácia z prvej noci priniesla mimoriadne pozitívny výsledok, pretože hlavné veliteľstvo [Armie Krajowej – pozn. prekl.] vo Varšave potvrdilo príchod veľkej časti zhodeného materiálu. Avšak straty boli citeľné: počas dvoch nocí sme stratili 11 lietadiel, čiže 20 % z odštartovaných, a ďalšie lietadlá v takmer identickom počte boli vážne poškodené, takže nebolo možné nasadiť ich na ďalšie lety. Lietadlá museli letieť veľmi nízko, aby našli určené ciele, ktorými boli námestia a ulice hlavného mesta [Varšavy – pozn. prekl.], pričom čelili silnej paľbe nemeckých ľahkých a ťažkých protiletadlových diel. Bolo jasné, že Nemci posilnili svoju protiletadlovú obranu, plne rozhodnutí znemožniť letecké zásobovanie obrancov [rozumej povstalcov – pozn. prekl.].

27. Na 15. augusta bola preto zvolaná porada v hlavnom stane veliteľstva spojeneckých vzdušných síl na Balkáne s cieľom prehodnotiť situáciu. Zúčastnili sa jej: letecký maršal Slessor, letecký vicemaršal W. Elliot (veliteľ spojeneckých vzdušných síl na Balkáne), brigádny generál Durrant (veliteľ skupiny 205), plukovník letectva W. Rankin (veliteľ krídla 334) a podplukovník Threlfall. Maršal Slessor konštatoval, že straty sú príliš vysoké na to, aby sa v operáciách pokračovalo a nariadil ukončenie priamych zhodení na Varšavu. Súhlasil však s tým, aby smerovali na územie Kampinoského pralesu neďaleko Varšavy, čím sa malo vyhnúť bezprostrednému ostreľovaniu protiletadlovej obrany v samotnom meste, a zároveň to poskytovalo nádej, že časť pomoci sa dostane do rúk povstalcov. Nariadenie leteckého maršala Slessora vykonali 15. a 16. augusta, no počas nasadenia v druhom prípade bolo zostrelených 6 z 18 lietadiel. Preto vicemaršal Elliot ako dôstojník RAF zodpovedný za bojové lety vyhlásil, že ani od najodvážnejších britských, poľských či juhoafrických leteckých posádok nemôže žiadať, aby sa podujali na takéto riskantné operácie. Preto nariadil, aby sa lety do Varšavy a jej najbližšieho okolia prerušili, pričom lety do iných častí Poľska mohli podľa neho pokračovať tak ako predtým. V prílohe I je zápis z týchto dvoch porád, ktorý plk. Threlfall poslal veliteľovi poľskej základne podplukovníkovi Hańczovi. V prílohe J je kópia telegramu leteckého vicemaršala Elliota pre maršala Slessora, v ktorom objasnil stanovisko svoje a SOE, ktoré sa prijalo po porade dňa 17. augusta.

28. Skutočnosť, že tieto obeť neboli zbytočné, potvrdil telegram datovaný dňom 16. augusta, ktorý poslal hlavný veliteľ [Armie Krajowej – pozn. prekl.] vo Varšave, v ktorom sa uvádza: „Bravúrne úsilie vašich letcov nám umožnilo pokračovať v boji. Bojujúce mesto ďakuje hrdinským letcom a posielá im prejavy najvyššieho uznania. Skláňame naše hlavy na znak úcty k posádkam, ktoré zahynuli.“

29. V tretej fáze pomoci Varšavskému povstaniu sa uskutočňovali bojové lety menších jednotiek na predmestia a do mesta, ktorých sa zúčastňovali výlučne poľské lietadlá. Dňa 18. augusta vydal generál Maitland Wilson rozkaz, na základe ktorého sa mali ďalších letov do Poľska zúčastňovať už len poľské lietadlá z leteckej jednotky 1586. Svoje rozhodnutie motivoval rastúcimi nárokmi voči peruti 148 v súvislosti s potrebami talianskeho odbojového hnutia. Po

predchádzajúcej strate pomoci bojovej skupiny 205 utrpeli teda očakávania Poliakov ďalší ťažký úder. No aspoň poľským leteckým posádkam opäť povolili lietať nad Varšavu a jej okolie, a tak každú noc od 20. do 27. augusta vrátane, sa uskutočňovali takéto lety, počas ktorých sa zásobníky zhadzovali na mesto, ak sa podarilo preniknúť cez protiletadlovú obranu. Ale väčšinou sa tieto zásobníky zhadzovali na Kampinoský prales. V dvoch prípadoch boli po dve zo štyroch, resp. šiestich lietadiel, zostrelené. Iné lietadlá sa vrátili späť do leteckej základne silne poškodené paľbou protiletadlovej obrany. V bojovej jednotke 1586 sa počet bojaschopných lietadiel zmenšil na dva, resp. tri, a len vďaka dohode o vypožičiavaní Halifaxov z perute 148 a ich obsadzovaní poľskými pilotmi, ktorú uzavrel podplukovník Threlfall, mohla letecká pomoc pokračovať aspoň v malom rozsahu. Žiaľ, nie vždy sa podarilo vrátiť takúto pôžičku!

30. Potom nasledovala noc mesačného splnu a po stratách z noci 26. na 27. augusta veliteľstvo spojeneckých vzdušných síl na Balkáne prerušilo operácie na pomoc Poľsku až do podrobného preskúmania sily nemeckej obrany na základe všetkých dostupných informácií. Keď sa tak stalo, M.A.A.F. udelilo leteckému vicemaršalovi Elliotovi nasledovnú smernicu: „Až do momentu, kým Vám nedáme iný rozkaz, nasadíte bojovú jednotku 1586 prioritne do letov na poľské ciele okrem Varšavy, ktoré budú podľa Vás zárukou, že prinesú uspokojivé výsledky s tým, aby sa straty pohybovali v normálnych hraniciach.“ Spojenecké vzdušné sily na Balkáne toto nariadenie chápali ako vylúčenie všetkých operácií nad Varšavou a Kampinoským pralesom, avšak 1. septembra sa podplukovník Threlfall stretol s vicemaršalom Elliotom a podrobne mu predstavil dramatickú situáciu, ktorá panovala vo Varšave a najmä v mestskej časti Stare Miasto, kde bola priam alarmujúca. Letecký vicemaršal Elliot bol človekom žičlivým, pokojným, rozvážnym a trezlivým, a tieto jeho vlastnosti boli v atmosfére emocionálneho napätia, ktoré prirodzene vzniká v krízových momentoch, jedným z mála svetlých bodov v inak pochmúrnom a pre všetkých veľmi zložitom období. Zatelefonoval leteckému maršalovi Slessorovi, s ktorým sa dohodol, že ak operácie naplánované do centrálnej časti Poľska prinesú v tú noc úspech, vtedy poľská letecká jednotka poletí nasledujúcej noci do Varšavy vybavená technickým vybavením SOE, ktoré umožňovalo vykonávať zhodenia z vysokej výšky letu, aby sa uniklo paľbe protiletadlových diel krátkeho dosahu. Keď vybuchlo Varšavské povstanie, nebolo toto vybavenie, ktoré bolo vynálezom SOE, dostatočne odskúšané, no napriek tomu sa zabezpečil okamžitý presun jeho prototypu z Káhiry do Brindisi, a tu sa v priebehu niekoľkých dní podnikli posledné prípravy a experimenty pred bojovým nasadením.

31. Tento plán sa, žiaľ, napokon neuskutočnil, pretože v noci 1. septembra zostrelili štyri zo siedmich poľských lietadiel. Bolo jasné, že Nemci majú silnú protiletadlovú obranu v južnej časti Poľska, v Maďarsku a v okolí Varšavy. Operácie boli pozastavené až do skončenia mesačného splnu a toto rozhodnutie Veliteľstva spojeneckých vzdušných síl na Balkáne bolo potvrdené M.A.A.F.

32. Vo chvíli, keď sa skončil mesačný spln, začala sa – takto by sa to dalo označiť – štvrtá fáza letov z Talianska do Poľska. RAF vyjadrilo súhlas s návrhom leteckej jednotky 139, aby sa podnikli ďalšie početné zhodenia materiálu na Varšavu s použitím vybavenia, ktoré umožňovalo zhodenia z vysokej výšky letu. Na základe rozhodnutia z 8. septembra sa jedna perut' z bojovej skupiny 205 spolu so zdecimovanou perut'ou 148 pripojili so štyrmi bojaschopnými lietadlami z bojovej jednotky 1586. Pre nepriazeň počasia sa operácie naplánované na 8. a 9. septembra neuskutočnili, no 10. septembra už odštartovalo 20 lietadiel. Päť z nich sa nevrátilo do základne, štyri zostrelili nad Poľskom a jedno muselo núdzovo pristáť v Juhoslávii pre nedostatok paliva. Výsledky operácií neboli oslnivé a jednou z príčin tohto stavu bola skutočnosť, že Varšava bola zahalená dymom z horiacich budov, takže zhodenia boli úspešné len v piatich prípadoch. Treba však podotknúť, že takmer všetko, čo sa zhodilo, putovalo do rúk povstalcov.

33. Dňa 13. septembra leteli do Varšavy dve poľské lietadlá, 21. septembra päť juhoafrických lietadiel z bojovej skupiny 205 zhodilo zbrane a výstroj jednotkám AK v Kampinoskom pralesi, ktoré prosili o okamžitú pomoc. Týmto sa pomoc Varšave z Talianska skončila. Bolo veľmi zložité vysvetliť varšavským povstalcem, prečo nedostali väčšiu pomoc, no ešte ťažšie bolo vysvetliť leteckým posádkam lietadiel, že majú riskovať svoje životy pri dlhých letoch, zatiaľ čo Sovieti stoja jednu alebo dve míle od cieľa. Sovieti napokon 13. septembra po prvýkrát poskytli leteckú pomoc povstalcem, a neskôr sa uskutočnilo ešte zopár podobných akcií, no bolo už príliš neskoro na to, aby sa dal zvrátiť nepriaznivý vývoj povstania a osud mesta. Nevedno, koľko lietadiel sa zúčastnilo leteckých operácií a taktiež nie je známe, koľko ton materiálu zhodili, no pretože pomoc prišla tak neskoro, znamenalo to jedine oddiaľovanie definitívnej katastrofy.

34. Vtedy poľská exilová vláda v Londýne a SOE vyvíjali úsilie, aby americká 8. letecká armáda uskutočňovala zhodenia materiálu počas dňa. Američania s týmto plánom súhlasili a podnikli potrebné kroky, no Sovieti im odmietali dať súhlas na pristávanie na sovietskych letiskách. Táto otázka sa vyriešila až 18. septembra. Vtedy jednotka 108 lietajúcich pevností letiac do Sovietskeho zväzu preletela počas dňa nad Varšavou a zhodila nad mestom zbrane, muníciu a potraviny. Možno povedať, že operácia bola úspešná, pretože len dve lietadlá boli zostrelené a Poliaci prevzali značnú časť zhodenej pomoci. Avšak vtedy už Armia Krajowa kontrolovala veľmi malé územie, takže väčšina zhodeného materiálu chtiac-nechtiac dopadla na nemecké pozície. Predovšetkým však povstalci boli v natoľko ťažkej situácii, že žiadne zásoby zhodeného materiálu už nedokázali zmeniť konečný výsledok povstania.

35. V poradí druhé povstanie vo Varšave v tejto vojne [rozumej druhej svetovej – pozn. prekl.] sa skončilo 2. októbra 1944, keď sa hŕstka zdecimovaných povstaleckých oddielov po strašnom utrpení a vyčerpaní munície vzdala Nemcom. Prezentovaná správa si nekládla za cieľ predstaviť dejiny [Varšavského – pozn. prekl.] povstania, jej úlohou bolo podať vecnú informáciu o pokusoch s cieľom zásobovať mesto [čítaj Varšavu – pozn. prekl.] z Talianska. Tieto letecké operácie znamenali stratu 31 lietadiel a ich posádok, konkrétne 7 britských, 9 juhoafrických a 15 poľských, ktoré sa zúčastnili 37 úspešných bojových letov, počas ktorých sa doručilo približne 130 ton materiálu. Tento výpočet nezahrňa veľa poškodených lietadiel, ktoré nebolo možné znova nasadiť do operácií, ani päť ďalších lietadiel, ktoré boli zostrelené začiatkom augusta pri iných operáciách na pomoc Poľsku.

36. Predstavená epizóda bola opísaná podrobne, pretože z vojenského hľadiska je zaujímavá ako pokus o zásobovanie vzdialenej posádky vzdušnou cestou, ktorý priniesol dôležité poznatky – podobne ako Stalingrad, Tunis a Arnheim, pretože predstavuje dôležitú kapitolu v dejinách SOE, pretože je tragickou udalosťou v dejinách Poľska a taktiež preto, že to je udalosť, ktorá doteraz viedla k mnohým neporozumeniam, vzájomným obvineniam a klamstvám, a môže ich vyvolať aj v budúcnosti. Z tohto hľadiska môže byť mimoriadne užitočné podrobne opísať všetko, čo sa naozaj odohralo v súvislosti s touto pomocou.

JESENNÉ OPERÁCIE

37. Porážka Varšavského povstania viedla k dezorganizácii hlavného veliteľstva Armie Krajowej, avšak odbojové hnutie v Poľsku pretrvalo pod vedením veliteľov jednotlivých krajských jednotiek AK. Bojová jednotka 139 podnikla potrebné opatrenia, aby bolo možné zásobovať oddiely AK v jesenných a zimných mesiacoch roku 1944. Úlohou distribuovať zásoby pre jednotlivé oblasti, ktorú predtým riešilo hlavné veliteľstvo AK vo Varšave, bol poverený

podplukovník Hańcza v Latiano. Vicemaršal Elliot súhlasil, aby v prípade vyhovujúcich meteorologických podmienok lietalo do Poľska 30 lietadiel tak dlho, kým sa zabezpečia aspoň minimálne potreby Armie Krajowej. Sovieti však odmietli dať súhlas na prelet lietadiel nad územím, ktoré kontrolovali, čo spolu s vysokým rizikom spojeným s nutnosťou letať nad územím obsadenom Nemcami znemožnilo uskutočniť plánovanú pomoc. V prílohe K je kópia korešpondencie medzi leteckým vicemaršalom Elliotom a podplukovníkom Threlfallom, ktorá objasňuje túto problematiku.

38. Ďalší nepriaznivý prvok mal politické pozadie. Na jeseň roku 1944 prebiehali medzi Londýnom a Moskvou intenzívne rozhovory na tému budúcnosti Poľska, ktoré v novembri viedli k rezignácii pána Mikołajczyka z postu premiéra. Nová poľská vláda nemala sympatie a podporu britskej vlády, ktorá sa rozhodla pozastaviť jej uznanie až do chvíle, kým sa situácia vyjasní. V dôsledku tohto vývoja sa na rozkaz z Londýna posledný novembrový týždeň celkom pozastavili špeciálne operácie na pomoc Poľsku, ktoré boli v októbri a novembri veľmi obmedzené vzhľadom na zlé počasie. Rozhodnutie britskej vlády sa zmenilo až na Vianoce, takže celý mesiac sa nerealizovali nijaké operácie. Vtedy sa na príkaz britského ministerstva zahraničných vecí zaviedla cenzúra na bezdrôtové telegrafické spojenie poľskej základne v Latiano s Poľskom a Londýnom, a britskí dôstojníci z bojovej jednotky 139 hovoriaci po poľsky kontrolovali každú odoslanú i obdržanú správu. Podobný prípad sa odohral už skôr pred termínom dňa D (operácia D-Day). Vtedy sa v rámci všeobecných bezpečnostných opatrení prerušilo priame spojenie medzi Londýnom a základňou v Latiano, takže všetky poľské hlásenia a správy sa posielali britskými komunikačnými kanálmi.

39. Novým prvkom v období jesenných operácií na pomoc Poľsku boli pokusy vyslať britských styčných dôstojníkov k tým jednotkám Armie Krajowej, ktoré vyšli z ilegality, začali pôsobiť a obsadzovali isté územia, podľa vzoru partizánov. Dovtedy existovala len jedna oblasť, ktorú Poliaci skutočne kontrolovali, a síce Bod 310 v juhovýchodnej časti Poľska. Istý čas slúžil ako náhradné miesto zhadzovania spojeneckej leteckej pomoci v prípade, ak lietadlá nedokázali nájsť pôvodný cieľ, a preto zhadzovali materiál práve na toto miesto v presvedčení, že sa doručí Poliakom. Avšak plán bezpečného desantu britských parašutistov v tejto oblasti bol čoraz menej bezpečný pre nepriazeň počasia, zákaz operácií na pomoc Poľsku a činnosť Nemcov. Až 20. decembra sa v rámci tejto akcie podaril úspešný desant jedného dôstojníka (operácia PRESTON), no vtedy už sovietska zimná ofenzíva rýchlo postupovala smerom k Odre, takže po 17 dňoch pobytu britského styčného dôstojníka s Armiou Krajovou bolo územie obsadené Sovietmi. Ofenzíva ďalej postupovala na všetky územia Poľska okupované Nemcami, a keď sa po niekoľkých úspešných letoch 28. decembra pre zlé počasie museli opäť pozastaviť štarty lietadiel, po uplynutí tohto obdobia už neexistovalo také Poľsko, do ktorého by bolo možné letať.

ZRUŠENIE ZÁKLADNE

40. Tieto udalosti ukončili obdobie konštruktívnej práce Poľskej sekcie v Taliansku, ktorá viedla operácie presne jeden rok. V tomto období sa podniklo 620 bojových letov do Poľska, z ktorých sa 290, čiže 47 %, skončilo úspešne. Poslalo sa 362 ton zásob, bolo zhodených 152 ľudí, pri nasadení počas týchto dvanástich mesiacov bolo zostrelených 48 štvormotorových lietadiel. Výcvikové stredisko v Ostuni zavreli v októbri, pretože sa ukázalo, že počet preškoleného personálu postačuje (v prílohe L je súhrn činnosti výcvikového strediska). V januári 1945 sa začali prípravy súvisiace s rozpustením operačnej základne. Je zložité určiť, nakoľko bola jej činnosť prospešná pre poľské hnutie odporu, avšak správy od hlavného veliteľa Armie Krajowej a jeho neskoršie svedectvo po zadržaní vo Varšave, ako aj hlásenia veliteľov kraj-

Vojenská história

ských jednotiek [Armie Krajowej – pozn. prekl.], sú jasným dôkazom, že materiál a ľudia dopravení z Talianska zvýšili efektivitu poľského odboja, ktorá by bez poskytnutia pomoci nebola možná (v prílohe M je uvedený zoznam zbraní a výstroje, ktoré sa úspešne doručili na terén bojových operácií, pričom zoznam neobsahuje špeciálny druh doručeného materiálu). Táto správa si nekladie za úlohu hodnotiť užitočnosť odbojového hnutia v Poľsku, pretože len história bude môcť posúdiť, do akej miery bola jeho činnosť prospešná alebo nie. Vo chvíli, keď sa píše táto správa, sa zdá, že poľské odbojové hnutie mohlo priniesť len málo úžitku. Treba však pamätať na poľskom postoji: „radšej smrť ako hanba“, a rovnako vziať do úvahy aj to, že Poliaci by za každých okolností a podmienok bojovali proti Nemcom. Poskytnúť im pomoc bolo dobrým rozhodnutím a nevyhnutnosťou, bez ohľadu na to, aký bol celkový výsledok.

41. Existuje ešte jeden aspekt činnosti bojovej jednotky 139, o ktorom sa treba zmieniť. Je to úsilie, ktoré táto jednotka vyvíjala zdanlivo na okraji hlavného diania, a síce vyčleňovanie Poliakov z nemeckých ozbrojených síl v Grécku, a neskôr, potom ako Nemci ustúpili, organizovanie a urýchlené formovanie bojových jednotiek z poľských utečencov a vojenských zajatcov. Príloha N podborne informuje o tomto predsavzatí, ktoré bolo výnimočne úspešné, pretože sa pričínilo o prísun nových posíl do poľského zboru R v Taliansku, ktorých celkový počet takmer zodpovedal sile jedného práporu.

(podpis)

H. M. Threlfall

Podplukovník

Veliteľ bojovej jednotky 139

30. 5. 45.

Preložil: Dušan Segeš

* * *